

મ.ન કવિશ્વર મુકુંદ નાટક
નાટકનં ગાયનો.

હજવડ સત્ય સુબોધ નાટક મંડળીને માટે

બનાવનાર,

નરભેરામ પુષ્પાત્તમ શુક્લ.

આવૃત્તિ પહેલી.

અમદાવાદ આર્યોદય પ્રેસ.

સંવત ૧૯૪૫. — સને ૧૮૮૬.

કીંમત બે આના.

(અંગે સ્વામિત્વના સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.)

કવિરાજ ભુક્કુંડને રજકન્યા કામલતીકા.

નાટકનાં ગાયનો.

—:૦:—

મંગલાચરણ.

સર્વપાત્રો.

રાગ કલ્યાણ. — (ધંત્રીજરાદ).

નમન કરી માયું એવ ઉદય ભર્ત કર તું દેવ (૨)

સરવ સરલ થાય તતખેવ.

નમન. ૧

રજ તમ સત્વનો તું પાલક, ત્રિગુણાત્મક હરી તું ધારક;

અકળ લીલા તારીછે અગાધ, સર્વવ્યાપિ નિરંજન એવ. નમન. ૨

નેતિ નેતિ ગાય નિગમ, તેને પ્રભુ તું છે રે અગમ;

નિર્ગુણ સગુણે વહે વાદ, પાર ન આવે આશી દેવ. નમન. ૩

શ્ષી મુનીને નિરંજરશેષ, આરાધે પણ પામે ન લેશ;

એક ચિત્તે તવ પાદે નમી, માયું હું નિત્યે તારી સેવ. નમન. ૪

સત્ય સુમોધગાં તારૈ વાસ, પાત્રોને આપો હુલ્લાસ;

વિજયી કરવા તે તારે હાથ, વિપત્તી આવે ધાજે તતખેવ. નમન. ૫

જો કૃપા પ્રભુ તારી થાય, સેજ વાતે ભવ તરાય;

પંગુ મિરી ઉલ્લંઘે આજ, મુગ્ધ અંથ જનાવે એવ. નમન. ૬

એક છત્ર પ્રભુ તારે શિષ્ય, રચનામાં રચનારો તું ધરા;
અદ્વૈત જીવેન્મી ઓછી યુદ્ધ, શુદ્ધિ કરો અવશ્ય મેવ. નમન. ૭
નટી. (ત્યારગાદ સૂત્રધાર આવેછે અને કેટલુંક ભાષણ થઈ રહ્યા
પછી, નટી તેની આજ્ઞાથી નીચેનું ગાયન કરે છે.)

રાગ મંગલ તાલ દાદરા.

અજ્ઞા દંપતીનો પ્રેમ છે, અતિ અગાધ;
છે અતિ અગાધ ભલાં છે, અતી અગાધ. ટેક.
અતીશે રમ્ય હાસ્ય જેનું, વચન મધુવાન;
આંહા નિશ પ્યાર કરે, પોતે ગુણવાન. અજ્ઞા. ૧
ગનમાં અધીરતા, દેખે ન પતી મુખ;
ખાન પાન વ્યશન ત્યાગે, તે સતી પ્રમુખ. અજ્ઞા. ૨
અદ્વૈત વિવાદ કરે છે. રાખી શાસ્ત્ર ન્યાય;
તદપિ લોક નિંદા કરે, અજ્ઞા એ કહેવાય. અજ્ઞા. ૩
શાસ્ત્રને સ્વિકારવા, રચ્યું છે આખ્યાન;
અવની વિષે શ્રવણકરી, આપે જન ગાન. અજ્ઞા. ૪

સૂત્રધાર.

ગીતિ.

અણુલિલપુરની ગધ્યે, કાગલતિકા વરી ભુકુંડો રે;
તે નાટક રૂપ આજે, ભજવિ જતાવી રાખી પ્રિત ખરે.

શ્રી.

કવિરાજ મુકુંડ ને કામલતિકાનું નાટક.

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ પેહલો.

મુકુંડ. (છોકરાઓને રમવાનો ઉપદેશ કરે છે.)

રાગ. માગરીયાં મોરે કરસેં સટક ગઈરે એ રાહ,
 ચાલોને છોકરાં આજે, આપણુ રમવા જાયે રે;
 ગેડી દડો લઈ આજે, નીકળોને રમવા કાજે. ચાલોને. ૧
 આંગલી પીપળી કરીશું રે, બથેબથ આવીશું રે;
 ઝાડે ચડીશું હો પ્યારા, આપણુ કેવા છઈએ અટારા.
 ચાલોને આપણે રમવા જાયે વાડીમાંરે. ગેડી. નીકળો ચાલોને. ૨
 આંધલો પાટો મુંગી વેલી રે, રમવાને સહુ બેલી રે,
 રમતાં રમતે જે કાઈ હારે, તે તો જમવાનું નિરધારે;
 આટો વરતે તેને આપણુ, સંક્ષા દઈએરે. ગેડી, નીકળો ચાલોને. ૩

પ્રવેશ બીજો.

જગદીશ્વર

(મુકુંડના મામાનો છોકરો.)

રાગ બનજારા.

મેં માની ન શિક્ષા તમારી, કઈ પામી છે કાયા મારી;
 પિતા મુકુંડ પાપી પુરો, નથી એકે વાતે અંધુરો;
 લીધા દાગીના અંગથી ઉતારી, કઈ પામી છે કાયા મારી. ૧
 આંહી લાબ્યો પોતાના છલમાં, કાન દેખી ભરાયો બળમાં;

કરત તમને એ નિરાધારી, કષ્ટી પામી છે કાયા મારી. ૨

દાળ આપીને બંધન કીધું, નજરે આવ્યું તે લુંટી લીધું;
જાણી નેધ કરી છે ખુવારી, કષ્ટી પામી છે કાયા મારી. ૩

જે છોડે કછોડે યાશે, માત તાતથી અવળાં જાશે;
તેની યાશે અંતે બેહાલી, કષ્ટી પામી છે કાયા મારી. ૪

આજ આસર મુજને આવી, ઇશે પ્રત્યક્ષ દેહ જાયાવી;
દોસ્તી નિમત્તબૂં ઉચારી, કષ્ટી પામી છે કાયા મારી. ૫

ગીતિ.

લોભીને માયક શત્રુ, બોધ કરે તે મુરખને રીપુ;
કામાધિને પતિ શત્રુ, તરકર જાતને ઉડુ રાજ રીપુ.

પ્રવેશ ત્રીજો.

સુકુંડ (ની ખરબ વત્તણકથી તેના ગામાનું કહાડી મુકુંડ જોયો
સુધાથી પીડાએલો પશ્ચાતાપ કરે છે.)

રાગ જલ્લાની કુમરી.

વિપત્તી જનને તવ આવી વરે, તવ જૂલ વિચાર હમેશ કરે. વિ. ૧
હતી હોંશધણી મુજને મનમાં, હવે ધિક થયો દવ આ તનમાં. વિ. ૨
કદી વાત કોની નવ કાન ધરી, યદ્ય મૂર્ખ ખરી ભુલ મેંજ કરી. વિ. ૩
મલી ઉત્તમ વાડા દેહ મુને, મુખશ્યામ કર્યું ધિક આ તનને. વિ. ૪
જગમાં અવિવેકજ આચરશે, તન તેજતણું દુખદાય થશે. વિ. ૫

શાર્દૂલ વિકીડિત.

ખીલ્યાં છે કમળો અતી જળ વિષે હંસાદિ પક્ષી મળી;
ઉચારે નિજ સૂર પૂર મનમાં નિઃશંકથી સૌ વળી;
રે માર તન આ સમે રખડાં દુઃખો પ્રભુ પામણ,

મિથ્યા શું સુખ માણ્યું મુઠ્ઠા જીવડા તારાં કયોં શેવ તું
જીવડુંડ. (વગડામાં રસ્તે ચાલતો ચાલતો ગાય છે.)

રાગ રામઝી.

દારણુ વન દેખી કરી, મન ઉપજે ત્રાસ;
 દિનકર અસ્તરે પામિયો, ક્યાં કરવો નિવાસ. દારણુ.

સિદ્ધ સર્પ જેવા ઘાતકી, જીવ વનમાં અનેક,

તીણા શબ્દ તમરાંકરે, ધુડ ધુધવે વિરોક. દારણુ. ૧

આમાનક વિજળી આ સમે, મેઘથી પૃથ્વી ઓપ;

ચક્ષુ તિગીરથી ડુખી મમાં, કાંટે કયોં છે કોપ. દારણુ. ૨

વિપદ વિદારણુ ઈશનુ, જેને દુઃખની પેર;

શિક્ષા યઈ છે પુરી મુને, કરવો ઘટે નહીં કેર. ૩

નાથ કેસેં ગજકો બંધ છોડાયો. એ રાહ.

નાથ આજે વિપત્તી મારી નિવારો. વિપત્તી મારી નિવારો. નાથ.

ભવભંજન શેવક જન ત્રાતા, સ્થિતી મદારી નિહાળો; હાંરે પ્રભુ(૨)

સર્વેશ્વર સમ દૃષ્ટી જગતમાં, પતિતને આપ ઉગારો. નાથ. ૧

પતિત પાવન એવું નામ ધરીને, નાથ મુને શીદ મારો. હાંરે પ્રભુ(૨)

ધ્રુવ પાની ગજ કળંધ જટાયુ, બીજીથી હલકો ધારો. નાથ. ૨

ભારપુર ભાગ્યની મિતી ભયંકર, ભપ્ટ કરવા કેમ ન ધારો. હાંરે પ્રભુ(૨)

અવગુણુ સર્વે દુર કરીને, સવદી મુજને ઉગારો. નાથ. ૩

વિગ્રહી આ ઉરમાં ઉતારી, સદ્ગુ કરો જન્મારો. હાંરે પ્રભુ. (૨)

વિપત વિદારણુ ભાગ મુકીતો, નયોરે ઉમરવાનો આરો. નાથ. ૪

પ્રવેશ થોથો.

ભુકુંડ. (અણહિતપુર નગરમાં આવવું અને એક વિદ્યાર્થી સાથે વાત ચિત થવી.)

ગીતિ.

ભુકુંડ— નયનું નાગજ શું છે, ખરે ખરું કહો દીન મુને જાણી;

વિદ્યાર્થી—કુંદનપુર આ નગરી, સત્ય વાત તું માન મુખે પ્રાણી.

ભુકુંડ— છળ કુડ કપટ ઈર્ષ્યા, અવગુણ વિષમાં પ્રેમ કરે કેવો;

વિદ્યાર્થી—સ્વપ્ને દુર્લભ જાણો, અસત્યતા નહીં લગાર સહુ દેવો.

ભુકુંડ— મીત્રજ મારા બોલો, મદને ઉન્મત્તપણું વસે કેમાં;

વિદ્યાર્થી—મદનો હરતી કુંભે, ઉન્મત્ત શોભે સદાય સ્ત્રિ સ્તનમાં.

ભુકુંડ— કંપીત કરદંડ કેવા, આપી જનને રાખે કેવી રીતના;

વિદ્યાર્થી—દંડ યતી કર જાણો, વાયુ વેગે ધ્વજન કપે અમીતો.

ભુકુંડ— બહુ શબ્દ કોણ બોલે, બંધીખાને પડયાનું પરમાણો;

વિદ્યાર્થી—યુવતીનાં ઝાંઝર ઠગકે, મેનાં પોપટ બંધીખાને જાણો.

ભુકુંડ— બંધન મારણ કેવું, મોહજ નિત આ નય મુને લાંસે;

વિદ્યાર્થી—રમતે સોગઠી મારે, કુસુમ કક્ષીથી સ્ત્રિયા કેસ ઠાંસે.

ભુકુંડ— (વિદ્યાર્થી ગયા બાદ એકલો વિચાર કરી ગાય છે.)

આશા ગોડી.

વિદ્યાની વૃદ્ધિ વધારો, હારે સજનો વિદ્યાની વૃદ્ધિ વધારો;

વિદ્યા વિહન નર દુઃખને પામે, જગત કહે છે નહારો. હારે.

આરે નગરનાં મનુષ્ય ને પક્ષી, સ્પષ્ટ કરે છે ઉચારો. હારે. ૧

મન આકર્ષણ થાય શુણ્ણીને, શાસ્ત્ર વાણ્ણીના ઉચારો. હારે. ૨

વિદ્યા પારસ જેણે ખરીદ ન કીધો, એળે ગયો જનમારો. હારે. ૩

તિમીર ટાલણી વશકરણી વિદ્યા, નિત્યે મનમાં સંભાળો. હાંરે. ૪
 દુરવ્યસન જુગાર મેં કીધો, દુષ્ટાચરણથી હું હાર્યો. હાંરે. ૫
 કળા ને કૌશલ્ય નિતીરીતીની, વૃદ્ધિ વિદ્યાથી કરશે યારો. હાંરે. ૬

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ પેહલો.

વિદ્યાર્થી. (ગુરૂ બાસ્કરાચાર્ય પાસે ભુકુંડની તારીફ કરે છે.)

ગજલ.

મારી પાટી માંહે મેં લખીને આપ્યા આંક;
 તૈયાર કર્યા જલદી હજી દુઃખી છેરે રાંક.
 તિમ્ર બુદ્ધિવાન રાખે વિદ્યાનીરે આશ;
 જલદી વિદ્યા લણે માટે લાવ્યો આપ પાસ.
 જો એને ભણાવશે તો ભણશે રૂડીપેર;
 રાંક એને જાણી ગુરૂ કરો તમે મહેર.

શાસ્ત્રીજી. ભણવાને કાજ શાળા કાઢી છેરે આંહી;
 દાખલ કરોને એને શાળાનીરે માંહી.
 જો લણે હોંશથી બતાવું એને સેહેલ;
 વિદ્યા કામધેનું પાગી કરે લીલા લેહેર.

ભુકુંડ. રાજા પાત કહુંછું સાચી એ રાહ.

ગુરૂજી શું કહું તમને આજ ભોગ્યવાત મારીરે ભોગ્યવાત મારીરે. ગુરૂજી.

માત તાત તો મરી ગયાં છે, મુકી નાનો બાળ;

વન વિકટમાં રડવડીને, યમ ગયો બે હાલ. ગુરૂજી. ૧

દુરાચાર ને દુરવ્યસનથી, હતોજ હું બરપૂર;

અવસર મારો વહી ગયો, ને ખોયું મતો નૂર ગુરૂ. ૨

આજે આપની શરણે આવ્યો, કરશે અંગીકાર;

આપ વિના આ અવની વિષે, નથીરે આધાર. ગુરૂ. ૩

પરોપકારી આપહો પૂરા, સદાય દિનપર નેહ;

દુરવ્યસન જે મુજમાં દેખોતો, મુખેથી કરજો હંહ. ગુરૂ. ૪

ભુકુંડ. (વિધાર્થીઓને બોધ આપે છે.)

ગીતિ.

દીવસો દિવસ અવસ્થા, રમત ગમતમાં વૃથા રે શીદ કાઢો,

અમુલ્ય વખત નહીં આવે, સમજો સાચ વહેવાર છે માઢો.

ભુકુંડ. (ને ગુરૂ ભાસ્કરાર્ય રાજા હંસદેવ પાસે તેડી ગયા અને
એને ત્યાં તેની તારીફ કરી જે ઉપરથી તેની રાજાએ કવિત્વ
શક્તી તપાસી કવિ ચક્ર ચુડામણીનો ઇલકાળ ઇનાયત કર્યો.)

પ્રવેશ બીજો.

શિખરીણી.

સદા વિદ્યા માતા, સુખદ કરણી છે સર્વદા,

વળી બીતિ બેદે, સુર સકળ જન સેવે સદા;

જનો દ્રષ્ટે દેખો, નૃપ વરતણી આદમતી,

આદે અંતે દેયં, ભુવત મન ભાસે સરસ્વતિ.

રાગ સોરઠની ગઝલ. સજનકે હાથમેં ગજરા. એ રાદ,

નિરખીને આપની રીતી, જગતમાં વ્યાપીછે નીતી;

નથી કાંઇ કામમાં ખામી, કીર્તિ તો ભૂપ રે જામી.

. પડિતો માનરે પામે, મુખેથી દુઃખરે વામે;

પ્રજાની ઉપરે પ્રિતી, જેઈ આજ આપની રીતી.

ભય ભેદ સ્વામ દામ જાણો, યથાર્થિત રાજ પ્રમાણો;

અચલ છે ન્યાય તમારો, હરામીને શૂળીથી મારો;

ગમ દૂર્ભાગ્યની ભીતી, જોઈ આજ આપની રીતી.

રાણી મેનાવતી. (હંસધ્વજની રાણી મેનાવતી કે જે કુંવરી કાગલ-
તિકાની મા છે તેની પાસે કુંવરી પોતાના અભ્યાસ સંબંધી
વાત નિત કરેછે જે ઉપરથી રાણી રામને અરજ કરેછે.)

પ્રવેશ ત્રીજો.

રાગ ખમાચ.

લેવા વિદ્યા રતન થયું કુંવરીને મન,

તેનું કરોને જતન પ્રિયરે પેઊછ ગાનો સત્ય વચન કર જોડી કહું. ૨૪.

ચોટયું વિદ્યામાં ચિત્ત, જાણી વિદ્યારૂપી વિત્ત,

કરવા પોતાનું હિત, પ્રિયરે પેઊછ;

ભર્યાં જનકની સિત, કર જોડી કહું.

લેવા. ૧

ધણી મનમાં છે આશ, શાને કરવી નિરાશ,

નથી એમાં કશો પાશ, પ્રિયરે પેઊછ;

મુર આને અવાસ કર જોડી કહું

લેવા. ૨

હંસધ્વજ—

રામ સદર.

હતો મુને એ વિચાર, પુત્રી બણાવું આ વાર,

તેમાં થઈ કાંઈ વાર ચંદ્રરે વદની, શુભ વિચાર્યું નાર મુખે વિદ્યા વરે.

એ તો આપણું છે બાળ, તેની કરવી સંભાળ,

જેથી વાઘે સડને વાલ, ચંદ્રરે વદની;

નથી વાત વિશાળ, મુખે વિદ્યા વરે.

હતો. ૧

પ્રવેશ ચોથો

હંસધ્વજ. (રાજા કવિની અસાધારણ વિદ્યા જોઇ તેને મૃદસ્થા
અગ કરવા બલામણુ કરે છે.)

ધ્યારી નાગ સાંભળીને એ રાગ,
કવિરાજ કહું છું, હું તમને આજ. ટેક.
અસાધારણ વિધારે પામ્યા, સદ્ગુણીના શિરતાજ. કવિ.
આરે નગરમાં મોટી હવેલી, ચણાવી મેં તમકાજ. કવિ.
નિવાસ જાથુ કરોજ એમાં, પોતાની સમજ માહારાજ. કવિ.
જાતિ તમારી માંહેથી શોધી, કન્યા વરો અહકાજ. કવિ.

ભુકુંડ. (હંસધ્વજ રાજાને કહે છે.)

શાર્દૂલવિક્રીડીત.

પામ્યો જે પશુવત્ ત્રિયા જગતમાં દુઃખોધને તે વરે.
નિત્યે શુદ્ધ વિચારમાં ગળકતો, દુખાન્ધીમાં તે મરે.
આઘેથી મન આઢરી અહ કરે, વિદ્વાન તે તો ખરો;
અજ્ઞાની અહ કુપમાં રડવડે, અંતે મુવે મોકળો.

બંદ્રાપીડ—(કાંગોજ દેશના રાજાનો કુંવર તે કવિરાજ પાસેથી
સંપૂર્ણ વિદ્યા સંપાદન કરવાથી ગુરુ દક્ષીણામાં
પોતાની બેન ચિત્રાંગદા અર્પણ કરે છે.

રાગ જોગીઓ આશા.

મારી વિદ્યા સફળને ઢાજ, અરપીશ ભગીની મારી માહારાજ,
કગળ નયની ચિત્રાંગદા નાગ, પુછી પિતાને કરીશ એ કામ;
મુને ક્યો છે આપે ઉપકાર, તેનો જદતો વાળ્યો નથી લગાર.

મુમતસિંહ (જંગાલ દેશનો રાજકુમાર કવિરાજ પ્રત્યે કહે છે.)

ગીતિ.

ઉત્તમ વિદ્યા અરપી આપે, મુજને ક્યોંછે આભારી;
રાજ તખ્તપર જોસી, ગુરૂને આપું શીખ વાણી સારી.
સર્વ વિદ્યાર્થીઓ મળી કવિરાજને અરજ કરે છે.

રાગ કેરવો.

ગુરૂ આપે આણી પ્યાર સારી વિદ્યા દીધી રે,
સારી વિદ્યા દીધીરે. (૨) ગુરૂ.
જડ મુરખને પશુ સરીખા, મૂઠ મદની ખાણ.
એ અવગુણને દૂર કરાવી, સુધારી છે વાંણ. ગુરૂ.

પ્રવેશ પાંચમો.

ભાસ્કરાચાર્ય—(રામના કુરમાનથી કુંવરી કામલતીકાને બાણવા
ગયા છે તે વખત સરસ્વતી ગાતની મહત્તા કરે છે.)

શિખરીણી.

ગુણાબ્ધિ છે વિદ્યા, શકળ ગુણ જોમાં પરવરે,
વિચારીને જોવું વખત વય પાછી નહિ મજે;
મદા આવી જામો, વિત્ત અખુટ વિદ્યા જીભવડે;
અરીતે નાખેની, સનમુખ કદી તે નવ ચડે.

કુંવરી કામલતીકા—(સુરના મોહથી વિદ્યાની મહત્તા સાંભળી બ-
ણવાને અધીરી જની ગુરૂને કહેછે.)

પ્રિયા કે ચિત્ર જિન પ્રિતમ પ્યારે એ રાગ.

અભ્યાસ માંહે લગની લાગી, તનગનથી ગુરૂ મારીરે;

બદા તન મનથી ગુરૂ મારીરે, અભ્યાસ માંહે.

કુંદનપુરનાં મેનાં પોપટ, જોલે વાણી સારીરે;

ઉચ્ચાર શુદ્ધ સુણી જન મનમાં, જાયે મતિગતી હારીરે. અ. ૧

તેથી કૃપા કરી મુજને ભણાવે, સુવરે વાણી મારીરે;

વધુ શુ' વિનવું તમને ગુરુજી, નિત્યે કરો સુખકારીરે. અ. ૨

દાસી— (કામલતાનો શિવ પૂજનનો સમય થવાથી સર્વે
ભેળી ધૂલ ગાય છે.)

રાગ ગરબી.

આલો સળી પુજન કરીએ પ્રિતેરે;

ઉમીઆ પતીને વિનવીયે રીતે. આલો.

જમ્મ જુમ્મ ગુલાબનાં ટુકરે,

લીઓ અળીર ગુલાબ કપુરરે;

પેરો ધોતી ધોયેલી અમૂલ્ય. આલો.

ધન આજ ઘડીની આલીરે,

વધાવાને લીઓ ખીની શાળીરે.

ઉમીયા ઇશમાં લાગી તાળી. આલો.

રાજકન્યા કામલતીકા. (ભજન કર્યાબાદ શિવની આરતી ઉતારતી
વળતે પતિની યાચના કરે છે.)

પ્રવેશ છઠ્ઠા.

રાગ ગરબી.

પ્રિય કરો ઉમીઆનાથ, પ્રિય કરો ઉમીઆનાથ;

સત્ય ભક્તી મારી ધારીનેરે. ટેક.

પતિ દીયો દીનાનાથ, (૨) ગુણ સંપન્ન વિચારીનેરે, પ્રિય.

સોળ વરશની આ નાર, (૨) દિવસ પતી વિના કેમ લીયેરે પ્રિય.

ધણી મનમાં છે આશ. (૨) સ્વામી સેવા કર્યારે કીચયેરે. પ્રિય,

કરી વિવીધ રસોઈ, (૨) પીરસું પતીનેરે પ્રેમશું રે. પ્રિય.

કરનેડી કહું છું ઈશ, (૨) ઉર ધરને વિનતી આજથીરે. પ્રિય,

પ્રવેશ સાતમો.

શુભકથન આરોહ. (કચેરીમાં આવે છે અને રાજહંસધ્વજની તાજ
રીફ કરે છે.)

કવિત.

ચડારા, હઠારા, સુરા, જસારા ડસારા પુગ;

શત્રુને કરણ પુરા, એવા આપ રાજગી,

નિધાને વધારનારા, ગૌદિજ પાલણુહારા;

ધુતારા ઠગારા બુડ્યા, દેખી ધર્મ પાજમાં.

મહિપ મોટામાં મણી, ઉપમા શું કહું ગણી.

દીનનાઓ દિન ગણી, કોણ તુલ્ય આજમાં.

ગાનીયોનાં મોડયાં માન, જ્ઞાનીઓમાં આપો જ્ઞાન;

ટેકને વિવેક ખાણુ, જાણુ સહુ કાજમાં.

હંસકુંવર વારાંગનાં-(હંસધ્વજ રાજ પાસે નિચેનું પ્રાયન કરેછે)

રાગ કલ્યાણનો કેરબો.

હમયે લાલ ગાગરવા, ભલા ગોરી અદાસે પાની જાય. ટેક.

મેં જતરી પતીયાં બરનકું, ખાંચ બોલ ગયો કાગ.

કહાં ધર પુટે માગરીયાં, કહાં મિલે પુરાનો ચાર. હમયે.

અથરસ ચમકે પથરસ ચમકે, ચમકે તીર કપાન;

મેળુ બહાદુરકા ભાક્ષાં ચમકે, દતીયાં કે મેદાન.

હમયે,

(૧૪)

અંક ૩ જો.
પ્રવેશ પેહેલો.

ગુરુ— (કામલતીકાને કહે છે.)

ગીતિ.

ક્યાં કર્મ નહીં મૂકે, રાંક રાખતે દેવ મનુષ્ય અંગે.
પીતકોડ પાડુને, રાગાયણથી જીવે શરભંગ અંગે.

કામલતિકા—(પોતાની ભરપૂર યૌવાવસ્થાથી કામદેવની અમલ પીડાને સહન ન કરી શકવાથી પોતાની દારી તરંગાવલી પ્રત્યે કહે છે.)

રાગ સિંદાનો કન્હરો.

કુસુમ કલીશી ખીલી આ વારી;

તેમ તરણવય ખીલી છે મારી.

ટેક.

અંચળ અપો જીર્ણ માલતી દેખી;

મદન નાયક વંશ તે વીકારી.

તેમ તરણ.

ગુલાળ મનોહર કેતકી ડોહર;

સુગંધ અજળ મોગરની બહારી.

તેમ તરણ.

મધુકર નિત્યે સુગન કરે છે;

તે જોઈ મુજને કામે સ્વિકારી.

તેમ તરણ.

શુણી મનોહર શબ્દ પંખીના;

ભ્રમીત થઈ વહે નેને વારી.

તેમ તરણ.

તરંગાવલી દારી—(કામલતાને અધીરી જોઈ ધીરજ આપે છે.)

રાગ ગઝલ.

શાંતી રાખો બાધ આપ મુગ્ધ છો અતી;

વલવલે કદી ન મળે એકદમ પતી;

છો વિવેકી શાણી, રાજપૂત્રીના ખરી,
 કરવાને સહાસ, આપ મતી કી કરી.
 ક્ષત્રી પુત્રી આપ, કોણ માત તાતરે,
 વિવેક ત્યાગી મુખ સ્વામી, સ્વામી શું કરે;
 વિચારીને કરોજ કામ હામ મન ખરી,
 મુખની સદાય રેલ આપશે હરી.

કવિશાજ—(અંતરપટની અંદરથી ચંદ્રમાને શરમાવનાર રાજકન્યા
 કામલતિકાનું મુખાર્વિદ જોષ જોકદમ સાગંદાશ્ચર્ય થઈ મનની
 અંદર આનંદ અને ભયથી વિસ્મય થઈ નિચે પ્રગાણુઓએ છે.)

પ્રવેશ બીજો.

વસંતતિલકા.

શશીમુખી આવી જરા બહાર.
 ખતાવ તારા મુખની બહાર.
 જેથી મટે આ હૃદય ધકાર.
 જેનો મનો જન્મથી છે પ્રસાર.

બનબારા

આ અરજ માનીલે પ્યારી, તું ખજરજ લેજે મારી.
 હું તલપુંછું તુજ માટે, દિલદુઃખી થયોછું ઉચાટે.
 રહી હૃદય વિષે છબી તારી, તું ખજરજ લેજે મારી. આઅરજ.
 ચહે ચાતક ચંદ્રની લેખા, તેમ ચહું તુજ ભાલની રેખા.
 તેણે કયો મને દુઃખી બારી, તું ખજરજ લેજે મારી. આઅરજ.
 જો થશે મિલાપ ન તારો, તો થઈશ હુંજ દુઃખીઆરો.

તં મારી નેન ડટારી, તું ખચરજ લેજે મારી. આ ચરજ
 માટે દર્શન દે ઝટ મુજને, તો આવી મળુ હું તુજને.
 તજ સર્વ કામ હું પ્યારી, તું ખચરજ લેજે મારી. આ ચરજ.
 મુજ હૃદય તણુ અધારં, હરે ચંદ્રેષી મુખ તારં.
 તોય મુજે નહીં કોઈ બારી, તું ખચરજ લેજે મારી. આ ચરજ.
 તુજ દર્શનથી આવાર, યાદ આવે ન સ્વર્ગ લગાર.
 મણું તુચ્છ અપ્સરા નારી, તું ખચરજ લેજે મારી. આ ચરજ.
 તમે પ્રિતીની રીતી જાણો, તેથી દયા દીવમાં આણો.
 તુજ વિયોગે દુઃખી બારી, તું ખચરજ લેજે મારી. આ ચરજ.
 સહુ ખાનપાનને છોડી, મેં લગ્ની તુજથી જોડી.
 હવે મુકીશ નહીં વિસારી, તું ખચરજ લેજે મારી. આ ચરજ.
 આપ મુખમાં નિત્ય ગિરાજે, મુજ વિતી સઘળી ગાજે.
 પછી મરજી જેવી તહારી, તું ખચરજ લેજે મારી. આ ચરજ.
 (આટલું કવિરાજનું બોલવું સાંભળી એકદમ પ્રેમાંષ થયેલી કા-
 મવતીકા ચક્ર તોડી નાંખી કવિરાજની સામે આવી ઉભી ર-
 હે છે જેથી કવિરાજ એકદમ અચંચિત થઈ નિચે પ્રમાણે કહેછે.)

કવિરાજ,

ગઝલ.

કનાત આડી નાખવા તમે મના કરી,
 હાવ ભાવ દાખવીને, મુજ મતિ હરી;
 દૂર ક્યો ચક્ર એમ જાણે ભૂપતિ,
 નિમે મર્ણુ યાચે કાંતો આવે વિપત્તિ;
 ચંદ્ર અંગ આપનું દેખીને સ્થિર થાય,
 મંદધી મનુષ્ય કાણુ માત્ર એ ગણાય.

પ્રવેશ ત્રીજો.

કવિરાજ. (વિચાર લુવનમાં એકલો બેઠો વિચાર કરે છે.)

રાગ કુંભરી.

શીદ દેહ ધરી, શીદ દેહ ધરી,
પ્રિય નાર વિના, શું દેહ ધરી. ટેક.
ચંદ્રમુખી નહીં નિજ લુવનમાં,
ચપળા ન ગળી મૃગ નેન વરી. શીદ.
સિંહના સમ. છે લઘુરે કટી હો,
શિર સર્પ સમોવડ વેણી ધરી. શીદ.
કુંદ કુંભ પયોધર છે તનમાં,
કમળા ચપળા ગજગામી ખરી. શીદ.
ચક્ષુ આકરશી ગદ ઉપજાવે,
સુખ સાગરમાં તરણી સળળી. શીદ.

રાગ લાવણી.

* મુને મોહ લગાડ્યો મુખ દાખવી પ્યારી,
કાંઈ સુજે ન મુજને કાજ રાજ કુમારી.
ક્ષણે ક્ષણે બ્રગિત યાય મનતનમાં આગી,
મુને ચડ્યો વિષયનો રંગ અંગ અમાગી;
હવે કરોને મુજપર ગહેર પેર સંભાળી,
કાંઈ સુજે ન મુજને કાજ રાજ કુમારી.
મેં દેખ્યું જ્યારથી મુખ સુખ સંભાળુ,
નથી ચાલતું મારું શર તુરને જાણું;

જો દેખું અચાનક નાર પ્યાર અપારી,
કાંઈ સુજો ન મુજને કાજ રાજ કુમારી.

આશાગોડી.

હરહર સોળ વરશની શ્યામા, હરેછે ગનકું સોળ વરશની શ્યામા.
રમણ કરાવે રમ્ય વિલાસે, રૂપ અનુપમ રામા; હરેછે. ૮૬.
અંદ્રવદન દિલ મદ ઉપજાવે, મદન મનોહર કામા; હરેછે. ૧
ગાલ ગુલાબી રક્ત અધરથી, રસ ખૂબી બહુ પામ્યા; હરેછે. ૨
અંગો અંગમાં રંગ અનંગનો, સ્પૃટિત થઈ રતન જામ્યાં; હરેછે. ૩
કટિ નિરખીને સિંહ શરમથી, ગરી બેઠોછે ગુફામાં; હરેછે. ૪
હંસ ગતિથી હંસ લગ્નયા, ઠેરી શક્યા નહીં શામા; હરેછે. ૫
વર્ણન કરતાં વાણી વિરામે, પણ વર્ણવી જાય ન વામા; હરેછે. ૬

પ્રવેશ ચોથો.

કામલતા— (કવિરાજની અગાધ વિદ્વતા જોઈ તેની તરફ પો-
તાની ચપળ મનોવૃત્તિને લગાડી દાસી પ્રત્યે આજીજી કરેછે.)

રાગ દીંડી.

આ એકાંત ધામમાં આશરો તારો,
તું લાવ પતિ હું કરું સફળ જનમારો;
ન મલ્યો કોડીલો કંથ ભવ આ અકારો. આ એકાંત,
સહુ સખી મલીને નિજ સાસરે જાવે,
જો નજરે જોતાં દાશી કામ અકલાવે;
જો રટણ કરું નિશદીન અંન ન લાવે. આ એકાંત,
આ પુષ્પ પ્રકૃષ્ટિત થઈછે મુજ કાય,

તેના બોમી બ્રમર વિણ આ કરમાય;

દુઃખ અંજે અગાધ દાશી કર તું સહાય. આ એકાંત.

લાવ કવિને કોષ ન જાણે બહારે;

સુપાત્ર છે ગાટે ચડતું મહારી વહારે;

દાશી હું પડીધું આશરે તારે. આ એકાંત.

દાશી—(કામલતાને આવરી જોઈ નિચે મુજબ સમજાવી શાંત કરે છે.)

બનજારા.

આ શી વાત તમે ઉચારી, નથી ધટિત એ રાજ કુમારી.

તમે વિચાર કરી કહો મુજને, કદી દુઃખ ન આવે તુજને;

આ વાત માનો હિતકારી, નથી ધટિત એ રાજકુમારી.

સાદસ કરવેથી પરતાશો, મિથ્યા જગતી ગાળો ખાશો;

પછી ઉચાટ તનમાં ભારી, નથી ધટિત એ રાજકુમારી.

હું તો દાશી આપની કહાવું, હુકમ વરતી મારે તો જવું;

જોતાં શીખામણ છે સારી, નથી ધટિત એ રાજકુમારી.

હવે આજ્ઞા શી મુજને ઘો છો, જવું ન જવું શું કહો છો;

અંતે ખુરી ગતી છે પ્યારી, નથી ધટિત એ રાજકુમારી.

કવિરાજ—(કામલતાનો પોતા સાથે વિવાહ કરવાનો આગ્રહ જોઈ નિચે મુજબ સમજાવે છે).

ગીતિ.

અન ઉચિત નહિ થાયે, વાત કરો છો વગર વિચારે;

યશ ભાગ નહિં પામે, વાયસ જાતી કદી કુમારીરે.

કવિરાજ—(ને કામલતા પોતાના અંતરગૃહમાં બેસાડી મળેલી છે
ત્યાં કવીરાજ એકલો વિચાર કરેછે)

સિહાનો કન્હરો.

મધુર રસીલી નિંદ ન આવે, પ્યાર પ્યાર મોહે પ્યાર સતાવે.
બોલે સારસ કોકિલા મેનાં, પત્રક પલક મોહે પ્રાણુ જલાવે. મધુર.
અનંગ રીધુ જે માન ધરાવે, શબ્દ શસ્ત્રને તત્વ ચુકાવે. મધુર,
જેથી કરી મન મલીન કલાવે, રાજ રતુ જે બસંતીજલાવે. મધુર,
રીધુ દલ કામ અરી જે કલાવે, નિતી સકલ સદગુણ ગગાવે. મધુર.

—o—

પ્રવેશ પાંચમો.

કામલતીકા—(કવિરાજના પ્રેમપાસમાં સપડાવાથી દાસી પ્રત્યે કહેછે)
આશાગોડી.

પિયુજીશું રટના લાગી, શુભરે જેની પિયુજીશું રટના લાગી.
મોરચાતક ધનશારને તલપે, ચંદ્ર ચક્રાર અનુરાગી. શુભરે.
શાદ નાદને ચીતવે કુરંગી, તદ્વત રજની જાગી. શુભરે,
શ્રીમંતસદનમે તસ્કર નીરજે, તેમ બની બેરાગી. શુભરે.
પગ પડધા બે પડે અચાનક, તુરત દોડી જાઉં આગી. શુભરે.
દાશી—(રાજકુંવરીને કામે સતાવી છે જેથી સગબવે છે.)

આશાગોડી.

કામ સખળ છે બારી, સુર જેની કામ સખળ છે બારી.
ચંદ્રસેના શ્રીરામને દેખી, મોહીત થઈતી નારી. સુર.
મધુપુરમાં પુરંધરી કુળજ, કૃષ્ણથી યૈ તદાકારી. સુર.

કામ રમણ પીંગલાએ કીધું, અંતે ફળેતી મહારી સુર.

શિવ શીખતો મારે શરથી, અંગ લેવું ઉગારી. સુર.

હીત વચન બાધ આપ વિચારો, અંતે ફળેતી તમારી. સુર.

કવિરાજ—(પોતા તરફ કામલતાની અમાધ પ્રિતીના પ્રેમના આ-
વેશમાં નિચે મુજબ કામલતીકાનું વર્ણન કરેછે.)

શીખરીણી.

આહો નારી તારું વદન વિધૂવદમ્રત ભર્યે;

સ્તનૌ ઓપે બારી કમર ચલતી જોઈ ગન વર્યું.

નૃપાળોની પંક્તી ગ્રહણ કરવાને ગન કરે;

ગુણા મારી નારી નૃપ સદન કેરું તગ હરે.

દક્ષીણી રાગની લાવણી.

પ્રિય વિહારીની તુજ વિલાસથીરે;

પામું સુખ, છોડું દુઃખ તુજ સુખ, થી વિમુખ કેમ રહીશકરે. પ્રિય.

હરિણ લોચની ચિત્ત ચોરતીરે;

મારી પાસ, કરે વિલાસ, એવી આશ, ધરંછું ખાસ, તોજહું ટકરે. પ્રિય.

સિંહના સમી નિરખી તુજ કટીરે;

મન સદાય મોહ થાય કામ ધાય મનુષ સાય, નિજ વિનય કરેરે. પ્રિય.

સ્વગ સુખ બધું છે મને અહીંરે;

કહે ભુકુંડ જ્યાં સુખણ પ્યારી પાણુ, કરે પ્રયાણુ, તેજ સાર્ગ છેરે, પ્રિય.

—o—

પ્રવેશ સાતમો.

કામલતિકા. (કવિરાજને બોલાવવા દાસી જાયછે તેને ભલાગણુકરેછે.)

ગઝલ.

શાણી દાસી ગુપ્ત રીતે, લાવ કવિરાજ;
 રજની સારી રમત કરે, શરે મુજ કાજ.
 ચુકતી રચી લાવ એને, બાણે નહિં કોય;
 જો જગત વાત જાય તો, પ્રાણ હાણ હોય.
 સ્ત્રિ ચરિત્ર કરવું પાકું જરા નહિં કમી;
 લાજ મારી તારે હાથ, કહું છું નમી.
 આજથી આમાર તારો, માનું હું ખરે;
 દેખું પ્રાણનાથ ત્યારે, ચિત્તકું ઠરે.

દાસી.

રાગ સદર.

ભુલ થાપ ખાઈ કદી ન, આપને પ્રતાપ;
 ચુકતી રચી લાવું એને, મારી ખૂળ ધાપ.
 આપની કપાથી જરી. જાણું હું ખરી;
 વિશ્વાસ મારો રાખો, વાત જાય ન જરી.

દાસી. (રાજકન્યાની દુષ્ટ બુદ્ધિપર લા ઇલાજ થઈ રસ્તામાં જતી વિચાર કરે છે.)

રાગ હોરી.

નારીને પાપી કામે ફસાવી, ફસાવીરે. નારીને.
 ઈંદ્ર સમાન રાજકુંવરોને ત્યાગી.
 પ્રિતી બિખારીમાં લાગી.
 નિશદીન એવા ખેલ ગયાવે.
 વાત જની કેવી બાવી.
 ગતી શું મારી થાવી, નારીને પાપી.

કામલતિકા. (દાસીને વિલગ થવાથી અંતર ગૃહમાં વિચાર કરેછે.)

રાગ આશાજોગીયા.

દાશી રોકાણી શાને કાજ, કેમ આવ્યા નહિં કવિરાજ;

એથી માન્યું છે મારું મન, મેંતો કર્યું છે એથી લગન.

અવાર થઇ આ શીછે વાત, રખે વાત જાણી મુજ તાત;

દાસી પૂટી કહે કદી વાણ, નિશ્ચે થાશે પ્રાણની હાણ.

કામલતિકા—(કવિરાજને કહેછે.)

ગીતિ,

છાંડી મુજને સ્વામી, એક ધડી આપ અલગ થાશે;

કામ જવાલથી મારું, મૃત્યુ થાશે પછીથી પરતાશે.

કવિરાજ—(કામલતિકાનો અપૂર્વ પ્રેમ જોઇ કહેછે.)

ગીતિ.

મનગથ વ્યાપે સરખો, પશુ પક્ષી વળી દેવ મનુષ્ય તનમાં;

કામે લાજ મુકાવી, કૃશ્ન ગોપીયો જઇ મધ્યાં વનમાં.

કામલતિકા—(કવિરાજ રજા લઈ પાઠશાળાપર જવા વિચાર કરે છે તે વખતે ઉદાસ થઇ કહેછે.)

ધ્યારી નામ સાંભળીને થયોછું ઉદાસ એ રાહ.

ધ્યારા વિયોગ આપનો તે સહો નવ જાય,

ગરજ રણુકા મુજને ધારી દુર થશે ન જરા. ધ્યારા.

પુષ્પ ગંધે જેમ જ્વર ગુંજે, તેમ આ મન અફળાય. ધ્યારા.

રસ અલંકાર કોકની રીતિ, દેખીને વશ કો ન થાય. ધ્યારા.

આર્ક્ષીગન રીતી નિતી, આપને સંભાળી અનંગ ગભરાય. ધ્યારા.

સુખ સાગરનું નાવજો જગમાં પ્રિતમ રાખો તમ પાય. ધ્યારા.

કવિરાજ—(કામલતાનાં અતિશય આજ્ઞવ યુક્ત પ્રેમ વચન સાંભળી કામથી અતી લીન થઈ પ્રેમના આવેશમાં કામલતા ઉપરની પોતાની અગાધ પ્રિતિનું વર્ણન કરેછે.)

રાગ સિંહાનો કન્હરો.

ચંદ્ર વદન ચતુરાં આ તહારં, ચોરી લિયેછે ચિત્ત મહારં;
મધુર મનોહર શબ્દ શ્રવણથી, શુભૃતાં હું દિલ દુઃખ નિવારં. ચંદ્ર.
સુખન કરતાં ઓષ્ઠ મહારા, ધન્ય થયા બહુ એમ વિચારં. ચંદ્ર.
ભ્રમર ખરેખર કામ ધનુષ છે, ધાયક આશકને કરનારં. ચંદ્ર.
ચક્ષુ તણાં તુજ કાગ કટાક્ષો, દોડ કરે અતિશે અગ સારં. ચંદ્ર.
લાલ ગુલાબી ગાલ બન્યાછે, નિરખીને સહુ દુઃખ વિસારં. ચંદ્ર.
આહું તુજને તનમન ધનથી, અવર જણાય નહિ કંઈ સારં. ચંદ્ર.

શિખરીણી,

કવિરાજ—કરી કૃત્યો જેવાં તુરત ફળ તેનું પરવરે;
પ્રિયા જો વિચારી ગરીબ વિતવાને નય ડરે.
ખરં ગાની પ્રેમી સકલ મન ખેદો પરહરોડ,
ખુશીથી આ કાચે કમલવત નેની પરવરો.

કામલતિકા—(કવિરાજનો અતિશય દુરાગ્રહ જોઈ પોતાને જે માન શુકન થાય છે જે પરથી રોકાવા આજીજી કરે છે)

ગુરં ગોવિંદના મહીનાનો રાગ.

મારા પ્રાણ તણા આધાર ગાનો મારંરે;
મુને માન શુકન બહુ થાય તેથી વારંરે.
છોજ હૃદયના હાર સુખના દાતા રે;
જવે થશે અનેક વિચાર મનના માતારે.

હું અળગા ઓછી ખુશ શું કહું તમનેરે;
 સુખ સાગર તરવા નાવ મળ્યા છો મુજનેરે.
 કદો વિઘ્ન થાય અંગ આપ શી ગત મારીરે;
 પ્રેમ પાત્ર વંડી જાય ઠરીએ વિચારીરે.

કવિરાજ—(કામલતાને અત્યંત દિલગીરીના આવેશમાં ગિરજતાર
 જોષ શાંત કરેછે)

રાગ માઠ.

રે મારી પ્રાણુ પ્યારી પ્રેમીરે, તું શામાટે અકળાય.
 મોર પર્વત શિખરે રહેછે, મેઘ ગગન મોઝાર;
 એક પીળને પ્રિતી પરસ્પર, દૂર નથી લગારરે. તું શામાટે.
 આકાસે સવિતા ફરે, કમળ સરનીમાંય;
 મેં લક્ષ ઉકુરાજ શોભે, કુમુદ પૃથ્વીમાંયરે. તું શા માટે.
 મારી પ્રિતી છે તુજ વિષે, તારી મુજમાં આશ;

ચિંતવન કરીએ નિશ દીન જેથી, માનીએ એક અવાસરે. તું.

કામલતિકા—(કવિરાજનાં અત્યંત આદહાદને આપનારાં વચન સાં
 જળી કહેછે.)

રાગ સોરઠની ગાડી.

વિનતી મારી ઉરમાં ધરમાં ધરજેરે, વહેલા આવી વૃદ્ધને હરજે;
 તમ દર્શનથી સુખ પામું હું, મારી આશા પુરી કરજેરે. વહેલા.
 માન શકુન મુને થાય અતિશે, રજની પેહેલા આપવળજેરે. વહેલા.
 આરે મંદીરમાં આપને દેખું, જે હોય સુક્રીત ગમ જળજેરે. વહેલા.
 લક્ષ ધેનું હું આપું વાડવને, એ પુન્ય આવી આજ અડજેરે. વહેલા.

કવિરાજ—(એ પ્રમાણે કાગલતિકાની નમ્ર વિનંતી સાંભળી પ્રેમાંધ
યદ્ય નિચે મુજબ કહી રજા લીધે છે.)

ગીતિ.

અંતર દીધે ઉછાળા, તુજ વિયોગથી ખરે પ્રિયે ભારી;

શાંતી કરવા તેની, આવું જલદી સમીપમાં પ્યારી.

પ્રધાન—(હંસધ્વજ રાજાનું કચેરીમાં આવવું અને પોતાની પ્રજાનો
હેવાલ તથા શહેરવ્યથા વિષે પ્રધાનને પુછવું જેથી પ્રધાન
આરજ કરેછે)

રાગ ખંભાત.

ખાવિંદ ખુદાવિંદ પ્રજા આનંદે વરતેરે;

રાજ ન્યાય સારો દેખી દુઃખ નાહીં ધરતેરે. ખાવિંદ.

દંપત્તી સ્નેહને પરસ્પર વધારે રે;

રૈયત સ્ત્રિયોને પુરૂષો માત ભગની ધારેરે. ખાવિંદ.

ઐ બ્રાહ્મણ યાચક ગણની વંતીયો બંધાયેરે;

દિન દિન દીન વિવિધ દાન અપાયેરે. ખાવિંદ.

રાજા અંબરીશના જેવી ભગ્તી જેવી પુછીરે;

તેમ ન્યાય રીતમાં છે આપની દ્રષ્ટીરે. ખાવિંદ.

યુધિષ્ઠીર રાજામાં જેવો પાપને કંપારેરે;

તેવી રીતે ચોરને ત્રાસ માટે બાંધ્યો ધારેરે. ખાવિંદ.

—o—

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ પેહલો.

(હંસધ્વજ—(રાજા, સેનાધિપતી, પ્રધાન, ગુરૂ ભાસ્કરાચાર્ય વિગેરેના

સમક્ષ કવિરાજનું કામલતિદાના ગૃહ વિષે રાત્રીનું જબુ
સાંભળી એકદમ જુસ્સાથી હાલ નેત્રવાળો બની નિચે
મુજબ કહે છે.)

રાગ ક્ષત્રી કલંક.

હાય હાય આ શું કહોછો વાત કલંક મુજ શિર ચડયુંરે.
એરે દુષ્ટે લગવી છે મારી જાત કલંક.
આજ આહ્વાણીપર કરું કોપ. કલંક.
એણે ધર્મનો કર્યો છે લોપ. કલંક.
આવો નોયે ભૂષ્ટ આહ્વાણ તન. કલંક.
કન્યા કુંવારીને આપ્યું લાંચન. કલંક.
હાય હાય મુને વ્યાપેછે કાળ. કલંક.
મારી કટકા કવિના કરું હાલ. કલંક.
આજ મુકું હું ક્ષત્રીનો ધર્મ. કલંક.
આહ્વાણ કરું નોયે આ કમં. કલંક.
ઉઠો સિપાઇઓ તમે આણીવાર. કલંક.
ખાંધી ફાંસીએ લટકાવો નિરધાર. કલંક.
મુને દાખવો ન દૂષ્ટનું મૂળ. કલંક.
ફાંસી લટકાવી આપો એને દુઃખ. કલંક.

દાસી—(આ માઠા બનાવ કામલતાના વિચાર ભુવનમાં રાજકુ-
ન્યાને કહે છે.

(૨૮)

પ્રવેશ બીજો.

રાગ રામઘી.

રાજકુંવરી આપ પિયુને રાજ કિંકર લઈ જાય;
ખંધન કરી ખેડ હસ્તનું અંગે તાડન થાય. રાજ કુંવરી.
મેં રે જોયું મારી દ્રષ્ટીએ ઉપજ્યો મનમાં ત્રાસ;
ખખર દેવા જલદી આપને આવી આપ અનાસ. રાજ કુંવરી.
વાત પ્રસિદ્ધ થઈ આપની શિક્ષા કરશે તાત;
કલંક કર્યું આ જન્મમાં પ્રિતી દેખીને વાત. રાજ કુંવરી.
હાંસ હતો તે ઉડી ગયો નિશ્ચે આવ્યો કાળ.
ભીતિ પામું વળી થરથરં જોયી થઈછું બે હાલ. રાજ કુંવરી.

કામલતિકા—(દારીના મુખાર્વિદયી આવા અફસોસ કારક વચ-
નરૂપી ગાયુ સાંભળી મુઝા પામી પૃથ્વીપર પડી ગઈ તેને
દારીએ સાવધાન કર્યાઆદ નિચે મુજબ રાજકન્યા વિજાપ કરેછે.)

લલીત છંદ.

આરર હાયરે સ્વામી ગાહરા, કેમ સહી શકું દુઃખ તાહરા;
દુઃખ સમુદ્રમાં મુકીતો ગયા, દુઃખ દીનો દહ વેગળા થયા;
આરર દાશ જો શી ગતી થશે, પતિ વિના હવે પ્રાણુ તો જશે;
હૃદય દાટીને જીવ જાયછે, મુખ ગધું હવે સ્વપ્ન થાયછે;
પતિ વિનાની થઈ કાવ્યની કળા, બુધજનો તણીભાંગશે સલાહ;
ઉજડ તો થશે શાસ્ત્રની ક્રિયા, સુખ હરી કરી સ્વામીતો ગયા;
કવિજનો તણો સૂર્ય આયમ્યો, રસ વિનોદનો સારરે ગયો;
પતિ વિનાની થઈ સુખ શું લઈ, સ્વર્ગથી વળી બ્રષ્ટ રે થઈ;
સતિ થવું મુને યોગ્યછે હવે, મકર પ્રાણી આ શોચ તું રવે;

કામલતિકા. (કવિરાજને ફાંસી મળવાના ખગર સાંભળી હૈથર પાસે પ્રાર્થના કરે છે.)

ખનગરા.

આ પિનતી ઉર પ્રભુ ધારો, મુજ પ્રાણપતીને ઉગારો,
એણે નથી સોખ્યો કંઈ ધર્મ, તેણે નથી કર્યું કુકર્મ;
શાને ગિથ્યા આપો દ્વિટકારો, મુજ પ્રાણપતીને ઉગારો.
વિધી પૂર્વક વિવાહ કીધો, દિજ સાજે પાણી મહ સીધો;
વિધા નિધી પતી મુજ પ્યારો, મુજ પ્રાણપતીને ઉગારો,
તમે ધ્રુવજીની રક્ષા કીધી, ગજ કાયાં બચાવી લીધી;
તું સલ આકીન ધરનારો, મુજ પ્રાણપતીને ઉગારો.
આ વખત વિચારે જશે, મુજ સ્વામીતું મૃત્યુ થારો;
ધણી થઈ છે ઉર વિચારો, મુજ પ્રાણપતીને ઉગારો.
પતિ મરવે સતી મારે થાવું, આ તન અગ્નીમાં સમાવું;
મારો સદ્ગુણ થાય જન્મારો, મુજ પ્રાણપતીને ઉગારો.

પ્રવેશ પાંચમે.

કામલતિકા. (પોતાની માતૃશ્રી મેનાવતી સમજવા આવેલ છે તે વખતે આ પ્રત્યે કહે છે.)

કદી ન કંઈ બીજે ક્ષત્રી વિના નહિં વરેરે. એ રાહ.

બહેને આપ ક્રોધ કરી ફાંસી ઘો મુને સહી;

સંજી શૃંગાર ન બેસું હું, વિધા નિધાને દુઃખ દઈ.

બહેને આપ એને મારો, વિધવા થઈ જવું નહીં;

ભાઈ બોળમણ્યો આદીકાની, વૈખરી સહુ નહિં.

બહેને

બહેને

એત વસ્ત્ર ધારણુ કરી, ધર ખૂણે બેસું નહિં;
 કેશ ઉતારી શિરથી, જગમાં હું જીવું નહિં. બસેને
 અમૂલ્ય વિદ્યાબ્યાસનું, ફળ પામી નિંદાજી નહિં;
 તેમજ પ્રાણનાથનું, મૃત્યુ થયે જીવું નહિં. ભસેને.
 નથી કો માત તાત મુને, નિશ્ચે જાણું આ મહી;
 અંક શીર લઈ પતીનું, ચિતામાં બળુ સહી. બસેને.

રાણી મેનાવતી—(પોતાની કુંવરીનો સતી થવાનો દૃઢ નિશ્ચય જો-
 ઈ પોતાના પતી હંસ ધ્વજને કહે છે.)

રંગ કટ્યાણ.

પતી મારા ન કરો સાહસ આ વિધીવત પરણી છે કુમારીરે. ટક.
 શુદ્ધ આચરણુ મનમાં આણી ગાંધર્વ વિવાહ કરી પરણી બાલીરે. પતી.
 નિતી પ્રમાણે પાળ્યું પતીવૃત સદા રહી ઉપવાસ ધારીરે. પતી.
 નિરદોષી છે બાળા આપની કષ્ટ આપો શાને કંથ મારીરે. પતી.
 રહેમ દ્રષ્ટી કરી નિરખો પુત્રીને કિર્તી જામે જગમાં સારીરે. પતિ.
 વસ્ત્ર અલંકાર આદી આપીને દંપતીને લીયોને ઉગારીરે. પતિ.

પ્રવેશ છઠો.

દાનીઓ— (હલાલખોર પોતાની ઓરત પ્રત્યે કહે છે.)

ગજલ.

મેરેપર આશક હુઈ દેખકે શીરબાલ, કયું બળર મોયકું પ્યારી કરેજેમેહાલ.
 મેરે સગજા થા મેરી દીલજાન રોટી માટે તું કયું હોતી નાદાન.
 મેરી નાથુડી મત કરનાં તુગ ખેદ મેં મજનું તુગ લેવી અમેદ.

ગઝલ.

ઓ નાથુડી તુમ મરજવે તો મેરા ખુરા હવાલ;
 ખાનપાન મેં કીસકું ખીલાતું કયું કરજવે મેરા કાજ. ઓ નાથુડી,
 તેરી સંગે પેશુ ચિતામેં તુમસેં અલગ કખીના હોઉ;
 અમલ એનમેં બખત નિકાસું જખ તોરા મુખ ફરજમેં જોઉં. ઓ.
 ઘરસેં જોનીકાસે તુમ તખતો ફાંસી પરમેં લટકું અહીં;
 ગુસા કખી ન કરનાં પ્યારી ઠેર બેઠું કિધર જખ. ઓ નાથુડી.
કવિરાજ—(ને ફાંસી પાસે સિપાઈઓ લાવે છે તે વખત પોતાને
 લીધે કામલતાપર આવતા દુઃખ માટે રસ્તામાં ગાતો આવેછે.)

સિંહાનો કન્હરો.

હે પ્રિય સંકટ આવે નકાઈ ખેદ મહા મનમાં હું પામું;
 મુખ લહરી તો શુષ્ક થઈ છે દુઃખ આજે મુખ આગળ જમ્યું. હે.
 સર્વ જગતને શ્રન્યજ પેશું પ્રાણ પ્રિયાવિશ્વ શ્રેય વિરામ્યું. હે પ્રિય.
 હાય હવે હું કેમ કરીને આ દુઃખમાં નિરખું તુજ સામુ. હે પ્રિય.
 જોગ સગાસહુ ભોગતણું પણ નામ નકી મુજ ચિત્તથી વામ્યું. હે પ્રિય.
 કાતી પાસે જખ સંભળાવું આ મારાં દુઃખનું બધું નામું. હે પ્રિય.
 અરરર પ્યારી ગારે માટે, દુઃખ તારાપર આવે નકામું. હે પ્રિય.
 ઓ ધશ્વર તું મુજ પ્યારીને, છોડવ સંકટથી શિરનામું. હે પ્રિય.
કવિરાજ—(દાનીયો ફાંસીપર જવાતું કહે છે અને ઈશ્વર યાદ ક-
 રવા કહે છે તે વખત કવિરાજ રાજ કન્યા કામલતા સા-
 થેના અપૂર્વ અનુભવેલ મુખનું વર્ણન કરે છે.)

રાગ કલ્યાણ ધંમેશ્વ.

સરસ રસ ભરી એ રસીક સુંદરી,

મંદ હાસ્યથી મહારં મન લીધે હરી. ટક.

સવાર સમયે ઝરગર ઝરમર વરસે છે વરસાદ,

તેવામાં મૃગનયની નિસરી કરવાને આદહાદ.

સરસ.

હર થકી મુખ દેખી તેનું મનમાં થયો વિચાર,

સુખા રવાદ દેવા પૂરણ શશી આવ્યો શું ધરી પ્યાર. સરસ.

કટિ નાળુક નિરખીને તેની પામ્યો હુંતો મોહ,

જેથી સિંહ ગયા શરમાઇ નમર તળવું ધરી પ્રોહ.

સરસ.

હંસ ગતીથી કામી જનના મનનો ધ્વંશ કરે,

અંશ રહે નહિં જ્ઞાન તણો કંઈ માન જાણું વિસરે.

સરસ.

અનાયાસ સુખ ભૂમંડળ પર મળવા છતાં અળાધ્ય,

સ્વર્ગ તણું સુખ કેમ વખાણું કુષ્ટ થકી જે સાધ્ય.

સરસ.

અધરામૃત છે અમૃત સાચું અવર સર્વ વિષ તુલ્ય,

જે અધરામૃત કેરું વિપુલો કરી શક્યા નહિં મૂલ્ય.

સરસ.

માન તજીને દર્શન દેહે જ્યારે પ્યારી પ્રાણ,

માન વિષે ગુલતાન થવાનું સુજે ત્યારે જાણ.

સરસ.

કામ જાણુ છુટીને જ્યારે કરે હૃદયમાં ભેદ,

ત્યારે સહુને સગળાએ છે કામ શાસ્ત્રનો ભેદ.

સરસ.

અવર વિચારા જાણું શું આ મનહરરમ્ય વિલાસ,

રમણ કરાવે અમને તો આ રમણી રહીને પાસ.

સરસ.

અપળ લોચના અપળ નજરથી મુજ પર ફેંકી જાણ,

પરિત્રાણ જુકુડતું કરતી પ્રેમથી પ્યારી પ્રાણ.

સરસ.

પ્રવેશ સાતમો.

દાસી—(કવિરાજની અગાધ વિદ્વતા જોઈ રાજનું મન રાણી તથા ગુરૂના સમજાવ્યાથી લલચાઈ કવિરાજને પોતાની કુંવરી આપવા માટે સ્વયંવર રચી કુંવરી આપવાનું નક્કી કર્યું તે વખતે રાજકન્યાની સાહેલીઓ ગાય છે).

ગરબી.

આજ સખી આનંદ વરશે અપારરે;
મંડપ માંહે પધાર્યા વિદ્વજન આ વારરે.
એસી સભા માંહે વિનોદને કરશેરે;
વિજયી પુરૂષને કંઠે માલા ધરશેરે.
ધન્ય ધન્ય ઘડી આજની આલીરે;
કામલતિકા કુંવરી છે રૂપાળીરે.
યોગ્ય પત્ની પામી મનેચ્છા રમશેરે;
પછી ભાત ભાતના વિલાસ કરશેરે.

દાસી—(કામલતા પ્રત્યે જુદા જુદા દેશના વિદ્વાનોની તારીફ કરે છે.)

ગઝલ.

નિર્મળ ગુણ જોમાં વસે છે અનેક;
વિદ્યાનિધી ને વળી વિવેકી છે વિષેક.
જો તમારું મન માંને પદમાચાર્ય સાથ;
કંઠ માળા આરોપીને થાઓ તમે સનાથ.

કામલતિકા—(જેની મનોવૃત્તિ વિદ્યાથી પરવશ પડેલા કવિરાજનાં કામળ પદપંકજ હજુર લાગી રહેલી છે એવી રાજકુંવરી દાસીને કહે છે.)

રાગ ક્ષત્રી કલંકનો.

દાસી આલ ક્યાં છે કવિરાજ, ખીજને છૂતો નહિં વરેરે.

વિદ્યા નિધી મારે છે શિરતાજ,
જઈ માળા આરોપું એને કંઠ,
જેના પ્યારે કરી વ્યાપે મુને કંઠ,
કવિ પાંખે ભાગે વાણી તારી બાણુ,
કરતાં વિદ્યાંજ જશે મુજ પ્રાણુ,
કદી બીજામાં કરાવે તું મન,
નિશ્ચે પાડું હું આ મારે તન,
જલદી શોધી કહાડ પ્રાણુ આધાર,
શાને કરવી વધારે વાર,

બીજાને હુંતો,
બીજાને હુંતો.
બીજાને.
બીજાને.
બીજાને.
બીજાને.
બીજાને.
બીજાને.

અંક ૫ મો. પ્રવેશ પેહેલો.

દુર્ભાગા. (કવિરાજની બીજી સ્ત્રી કે જેને પુત્ર નથી તે પોતાની દાસી સાથે વિચાર કરે છે.)

અરે બેની શાને કરે કલ્યાંત આજ પંપાજ મુકી ધાને શાન્ત.

કુટીલા. આજે શું થાશે બાધ તારી પેર, તારું ભવિષ્ય જેતાં આજે મેર
શોક પુત્રને જ્યારે આવે રાજ, ત્યારે તું કરજે એના ધરતું કાજ.

દુર્ભાગા. હુરે રામજી બેની તારી વાત, મારે પુત્રની નિશ્ચે કરવી ધાત.

તેની ચુકતી મને શોધીને આપ, સ્વાર્થ માટે ન ગણીયે પાપ.

કુટીલા. અનેક ઉપાય તુને આપું સહી, આ વાત બીજે કરવી નહીં.

દુર્ભાગા. તારે નહીં તેની ચિંતા કરી, જીવ સાથે તુંતો મુજને વસી.

ભુકકુંડ (પોતાની પ્રાણુ પ્યારી કામલતીકાથી ઉત્પન્ન થયેલા મધુ-

સુદન નામના પૂત્રને દુર્ભાગાતું ઝેર આપવું જેથી પુત્રનું મૃ-

ત્યુ થવું જેથી કવિરાજનો વિલાપ પુત્ર.)

આધવજ સંદેશો કહેજો શ્યામને એ રાગ.

મારા લાડકવાયા પુત્ર આ તો શું કર્યું ન ઘટે તુજને કરવો મુને બેઠા-
લજ્જે. મારા.

પુત્ર તારો પ્યાર અહોનિશ મુજને સાંભળે આંખો ઉઘાડી દાખવ-
મુખ વિશાળજે. મારા.

આતુરતાનો પાર નહીં તારા વિષે, આ વૃદ્ધ પિતાનો શું થશે હે-
વાલજે. મારા.

તુજ વિણ ધર માઈ શુનું થયું વખતો વખત કાણુ મારી લેશે સં-
ભાળજે. મારા.

મમ હૃદયના વહાલારે મુજ લાડકા, અહેરો તારો શુદ્ધ મને દેખા-
ડજે. મારા.

અલંકાર ધરીને બાહરે તું ખેલતો, કદી ન લાગ્યો બેઠા કેની રા-
ડજે. મારા.

કવિરાજ. (પોતાની દુર્ભાગા નામની સ્ત્રીનું આવું નિઘ કર્મ જો-
ઈ તેને ફિટકાર આપી યોગી થતા જંગલમાં ચાલી નીકળે છે)

ક્ષત્રી કલંક એ રાગ.

મારે જોવું ન ઘટે તાર મુખ, સ્ત્રિયા છે ધિક ધિક તુનેરે.

તુંતો ટાળવા બેઠી માઈ સુખ. સ્ત્રિયા.

મારી પુત્રને રચ્યો તો પ્રપંચ. સ્ત્રિયા.

આવી ક્યાંથી નિપજી તું વંન. સ્ત્રિયા.

તેતો લજવી છે તહારી જાત. સ્ત્રિયા.

નિર્દય દુષ્ટણી તો કરી ધાત. સ્ત્રિયા.

જેવું નામ તેવો તારો ગુણ. સ્ત્રિયા.

તેતો હરાગ કર્યું માઈ લુણ. સ્ત્રિયા.

શીદ જન્મી તું જનુની ને પેટ. સ્ત્રિયા.

થઈ નિલેજ મુકી નિજ ટેક.
કર્યાં તારાં કૌંઠો ભોગવ તું નાર.
હુંતો વનવાશી થાઈ આણીવાર.

સ્ત્રિયા.
સ્ત્રિયા.
સ્ત્રિયા.

ગીતિ.

સગજ લે તું મનવા, આરે જગતમાં નથી કોઈ કેતું;
પુત્ર યુવતી ધન કાયા, ગિથ્યા જાણુ તું માત તાત બેતું.

પ્રવેશ બીજો.

સર્વ યોગીરાજ—(ગુરૂની સ્તુતિ કરે છે).

લાવણી.

ધરોને નિત્યે ધ્યાન, ગુરૂકા ધરોને નિત્યે ધ્યાન.

રાગ મોહ ગત્સર સળકું કરતા હે હેરાન.

કરતાહે હેરાન સગજ મન કરતાહે હેરાન. રાગ.

સગજ મનમેં આપ સુજનો ધરો બચન નિજ કાન.

એહી જન્મ નહીં શીરી મિલેગા કર લો અમૃત પાન.

કર લો અમૃતપાન સગજ મન કરલો અમૃતપાન. રાગ.

(સર્વ યોગી તથા ભુકુંડ ગાતા ગાતા રસ્તે ચાલ્યા જાય છે,

રાગ ઝીંઝોટી.

રટલે સીતારામ રામ અગતો જીન્હામોરી, રટલે.

ખાટે ખારે કટુ તિખેકા કયું હે તેરા કામ;

ગળે મોળે શીકે તુરેકું માની લે હરાંમ. રામ.

ખટરશ ત્યાગ કરનેકું તેરે ક્યા બેકતા હે દામ,

હંસાકી પિઝાન કરીકે પામી લે આરામ. રામ.

રંગ રૂપકું જુઠે જાની હો જાવે નિષ્કામ,

ગચુરીકું દૂર કરીકે રખલે અપનાં નામ, રામ.

લવરી હરદમ ખુરી કરકે ક્યું કુળાવે નાગ,
આ આવશર નહિં શીરે મીલેગા, શમખુકા હે કામ. રાગ.

પ્રવેશ ત્રીજો.

મધુસુદન—(કામલતાથી ઉત્પન્ન થયેલા કવિરાજના પુત્રનું બોલવું)
શાદૂલવિકીડીત.

કાલે શું દુઃખ આદ્યું પલકમાં, લક્ષ્મી અમારી હરી,
વિધાત્રા ઉલટું લખ્યું કલગથી, એવા વિચારો કરી.
હાહાકાર થયો નહિ વિસરશે, આવી મહા આપદા,
સ્નેહરે સુત નામ કાણુ વદશે, ધા, એન રૂઝે કદા.

કામલતિકા—હમકું છાંડ ચલે બન માધુ એ રાહ. (પોતાના વિચાર
ભુવનમાં ગાયછે)

કર્મ તણી ગતિ છેક છે ન્યારી, તરણી તેની કાણુ કળેરે. કર્મ,
રતન ગયું અમરંકનું આજે, પાછું હવે તે કેમ મળશેરે.
નાથ ગયારે દુર્ભાગાને પાપે, અમને પ્રિય શું કયું આ પક્ષેરે. કર્મ.
આનંદ સિંધુ ઉલટયો તો અમને, શોકનું ઝરાણું કેમ બળ્યુંરે.
સુખને દુઃખ બનને સાથે મળ્યાં છે, લેખ વિધીના કેમ ટળેરે કર્મ

અંદાસાગા

ધનાશ્રી

દત્ત વિના ન પમાય, સકલ સુખ દત્ત વિના ન પમાય. ટેક.
વિપનું વૃક્ષ ઉછેરી વલતી, અમૃત ક્યાંથી પીવાય. સકલ.
કુર હૃદય તો રાખી પોતાનું, કરુણામય કેમ થવાય. સકલ.
અંગાર વાવિયે જાતે ખેતીમાં ખુરી ક્યાંથી લણાય. સકલ.
વિયોગ પાડ્યો પ્રાણુ પતિમાં, કેમ કરી બેળું થવાય. સકલ.

ચોગીરાજ સાથે ભુકુંડ ગાય છે

લાવણી.

કોષ નહિ અપનારે જગતમે કોઈ નહિં અપના, કોષ.
 રોહ ગાંઠ મત યાંધો મિત્રો કોષ નહિં અપના. કોષ.
 ધનભાસ એ આદિ ખખના સખખનો સ્વખના,
 એહી મિથ્યા કે કારન ચારો ખુશાલી શીદ કરનાં.
 ખુશાલી શીદ કરનાંરે જગતમે કોષ નહિં અપનાં રોહ.
 રંગ રૂપમે લુખ્ધ હોય કે, ચોરી શી કરનાં,
 જલ પરપોટા જેસા જાની સુખેથી શીવ રટનાં;
 સુખેથી શીવ રટનાંરે જગતમે કોષ નહિ અપનાં રોહ.
 એહી તમાસા નજર દેખકર, નિશદીન બન ચરના;
 જન્મ મરનકી ફાંસી કટકે, બ્રહ્મ રૂપ મલના;
 બ્રહ્મરૂપ મલનાંરે, જગતમે કોઈ નહીં અપના. રોહ.
કામલતિકા—(કવિનું યોગી સાથે આવી અલેક જગાવું જેથી
 મુચ્છા પામી સાવધાન થઈ વિજ્ઞાપ કરે છે.)

પિયુને તખવનાર એ રાહ.

દાશી જલદી જો આ અલેખ જગાવે કોણુ, દાશી.
 રખે મુજ પ્રાણુ પતિ આવ્યારે ખરે. દાશી.
 અલેખ જગાવે આવી અચાનક શુ'શાષ્ટ, દાશી.
 ખીજની તાકાત નથી પેસનાને આષ્ટ. દાશી.
 અચાનક અંગ ફરકે જેની મારાં આજ, દાશી.
 ખાવું પીવું રૂચે નહિ શું કરું હું કાજ. દાશી.
 નિત્રગ કંકણુ જરીયત સાડી જો પેરું હું અંગ, દાશી.
 મોતીમાળ કંઠ હાર સજ્જાં સે ઉગંગ. દાશી.

સુખ મારું આજે સરવે લુટાઈ ગયું,

દુઃખ ઝોધ આવ્યા તો પણ મૃત્યુરે થયું.

દાશી:

ધિક ધિક હવે જીવનમાં શું સાર.

દુઃખાબ્ધિમાં નાવ પ્રભુ થાજે રે કિરતાર.

દાશી:

કામલતિકા. જનુની જીવેરે ગોપીચંદની એ રાગ.

ત્રાસદાયક વેણુ સાંભળી અંતર ઉડે અંગારજી

પિયુજી મનમાં વિચારીયે આધાર કોને આ નારજી

ભેળ ઉતારી શોક ટાળીયે.

વેરીરે વિધાત્રા શા કારણે અમપર થઈ છે આજજી

કૃત દુર્ભાગનાં આવી નડયાં, ક્યાં કાગ અકાજજી.

ભેળ ઉતારી શોક ટાળીયે.

કવિરાજ વેરીરે નથીરે કોઈ કોષ્ઠનું, સર્વે કર્મ આધીનજી;

રાગ બાય ને શોક હર્ષ જે, આવે સૌને એક દીનજી.

કામલતિકા શોક છોડીએ.

ખોવે રે જગત ખોટી ભાગની, એ છે આજ પંપાળજી;

સ્વાર્થ રૂપી આ જગત છે, મિથ્યા શું કરીયે વાતજી;

કામલતિકા શોક છોડીએ.

કામલતિકા.

નિર્ઘપરાધી નારી ત્યાગતાં, લાગે પાપ અપારજી;

સ્ત્રિઓને ત્યાગી કોષ્ઠ પુરૂષને, નથી યોગનો અધિકારજી.

ભેળ ઉતારી શોક ટાળીયે.

સ્વયંવરમાં ત્યાગી સર્વને, વરી હું આપ સંધાતજી;

પૂર્વનો પ્રેમ વિચારીએ, નવ ત્યાગીએ સ્ત્રીની જાતજી.

ભેળ ઉતારી શોક ટાળીએ.

કવિરાજ. અસંખ્ય યોગી આગે ધઈ ગયા, કોણે ક્યૂં છે માપજી;

સંક્ષેપે કહું શુણો પ્રેમદા, ભર્તૃહરી ગોપીચંદ છાપજી.

કામલતિકા શોક છોડીએ.

રાગ દેશાદિ ત્યાગી અમે, ગૃહો જ્ઞાન ઉપદેશજી;

ન્યથા જગત આ જાણીને, ધર્યો યોગીનો વેપજી.

કામલતિકા શોક છોડીએ.

કામલતિકા.

આ શું કહો છો મારા કંથજી, મારી તમથી છે આશજી;

પાર ઉતારો રહી ભુવનમાં, જેથી શોભે અવાશજી.

ભેળ ઉતારી શોક ટાળીએ.

વન નિવાસી થાવા આપને, હાંસ હોય મન નાથજી;

કૃપારે કરી આજ્ઞા દીઓ, દારી આવે આપ સાથજી.

ભેળ ઉતારી શોક ટાળીએ.

કવિરાજ. સંગ ન જોઈએ મારે કોઈનો, કહું યુગ નિવાસજી;

અદ્વૈત બ્રહ્મને આદરું, રાખી મનમાં હુલ્લાસજી.

કામલતિકા શોક છોડીએ.

તમેરે ચંદ્રા ભાગા જેવ મળી, ધરે કરોને નિવાસજી;

હુંરે પતી નથી તમ તણો, નહિ કરો મારી આસજી.

બિલ્લા આપી રજ દીજીએ.

કામલતિકા.

ગીતિ.

ખપર ઝોળી દો મુજને, બિલ્લા માગી કહું સ્વામી સેવાય;

અધૈર વન વિકટમાં, જાવા હુથી કેમ દેવાય,

કવિરાજ —(ચંદ્રભાગાને કહેછે)

માસિની છંદ.

નથી નથી પ્રિય કોઈ જગને જાળ જાણી,
હર હર હર કાન્તા ઈશમાં રાખ વાણી.
નથી નથી પતી તારો માની લે વેણુ માઈ,
શિવ શિવ શિવ ચણે રાખજો મન તારું.

અરુણગા. પિયુને તમવનાર—એ રાહ.

પ્રિય જીવનહાર કંથ વિચારીયે આપ,
-હૃદય ભેદે છે બોલ તિલ્લાયુ અતી. ટક.
પાતીવ્રત ધર્મ મેં છોડ્યો ન લગાર,
દીન જાતી અજાણી હું વિચારો આ વાર. પ્રિય.
મુકી તમે મુને જાણો વનમાં હો શ્યામ,
અંતર મારામાં નહિ થાયરે આરામ. પ્રિય.
રામચંદ્રે સતી સીતાજીને લીધાં સંગ,
વન ઉપવન ફરી સહ્યાં દુઃખો અંગ. પ્રિય.
નથી સુખ જોતું મારે ધરતું રે પ્રાણેશ,
અર્ધાંગનાહુ આપની વિચારો હમેશ. પ્રિય.
તજી તમે મુને જાણો આ જાવાઓ સાથ,
તુરત મારા પ્રાણ ત્યાગ સત્ય માનો નાય. પ્રિય.

દાસીઓ (કવિરાજને કહે છે.)

લાવણી.

આપ કદની પહેર કે છાંડ ચણે સખ સોઈ,
ક્યા હોવે સખનકા હાલ ગતી શી હોષ.
પ્રભુ છાંડ સખનકુ આવ જંગલસે જાવે,
હમ જલ્દી મરે બાકે ઝેર મેર ક્યું નાવે.

ગત કરનાં એસા કામ રાની સમજેછ,
 કયા હોવે સખનકા હાલ ગતી શી હોઈ.
 યહ વિદાલયકા અર્ક આ જુલમ હોતે,
 ધન્ય પુર તણી અપદશા પડિતો રોતે.
 બે હાલ કરત કયું પ્યાર દાખવી મોદી,
 કયા હોવે સખનકા હાલ ગતી શી હોઈ.

કવિરાજ (દાસી પ્રત્યે).

લાવણી.

એહી અલખ તગાસા દેખ વ્યગ્રતા હોઇ,
 હમ બેસે જંગલ કે ગિચ સંગ નહિ કોઇ.
 ગૃહનાર ત્રિયાકા સંગ છોડ દીઆ આજુ,
 ખુશ રહો મેરા દિલજન કરો ગૃહ કાજુ.
 દિલગીર કરો નાંહી મેરી મોઘ કું રોઇ,
 હમ બેસે જંગલ કે ગિચ સંગ નહિ કોઈ.
 જ્યું ભમર કમલ કે ગાય રહ્યા સુખ પાઇ,
 સો મુવા રનેહ કે પાસ બંધન મેં આઈ.
 મેં દેખા નહિ કછુ સાર જગત જાળ જોઇ,
 હમ બેસે જંગલ કે ગિચ સંગ નહિ કોઇ.
 સતઈશ જન કે છાંડ દીયા સખ સોઈ,
 છળ ફૂડ કપટકા ખેલ દુઃખ સખદાઇ.
 કો નાંહી અપની નાર આપુ મેને ખોઇ;
 હમ બેસે જંગલ કે ગિચ સંગ નહીં કોઈ.

કમકુંતલા. (કવિરાજની છોકરી).

સીતાજીના મહીનાનો રાગ.

જાપુ આશુ વદો છો વેણુ, ઘટે નહીં આપને રે.

ફર હૃદય ન થાયે બાપ, રડું હું પાપને રે.
 નહીં કરીએ દુઃખીયા દીન, બાપુ વિચારીએ.
 દુર્ભાગા અભાગીને કાજ, હમને શાને મારીએ.
 કરવો ઘટે છે પિતાજી ખ્યાલ, કુંવારી ક્યાં જશે.
 હરહર દુઃખ આવ્યું અપાર, ગતી શી મારી થશે.
 કામલતા ચંદ્રભાગા નાર, દેખી વેષ આકરો.
 મૃત્યુ પામ્યાં મુકીને આશ, નથી મુને આશરો.
 દેખી રડવડતી આ બાળ, ખજર કોણ પુછશે.
 નિશ્ચે આવ્યો કૂળનો નાશ, મુખેથી ગળી જશે.
 રે હમીઆ નાથ, સંભાળી લેજો મુને.
 નથી આપ વિના આધાર સંભાળુ હું તુજને.

માલિની છંદ.

હૃદય અતિ હુને શુભી ગોષ્ઠી તમારી.
 વડીલ સુખદાતા, શું તાકાત મારી.
 નથી હજુ મુને દીધી યોગ્ય ધાંમે વિચારો.
 હર હર બાપુ કલેશ શાને વધારો.
 મધૂસુદન. (કવિરાજ પ્રત્યે કહેછે)

રાગ ભેરવી.

આ શું કર્યું આવાર પિતા મારા આ શું કર્યું આ વાર. ટેક.	
જનની મહારી ચક્રિત થઇને, પડી પૃથ્વી મોજાર.	પિતા.
શુદ્ધ સાનતો વિસરી ગઇને, શું કરશે આ બાળ.	પિતા.
આધાર એકે નથી અમને, કોણ લડાવશે લાડ.	પિતા.
ભોગી વેષ દેખી આપતો, ચમકે છે હાડો હાડ.	પિતા.

સમાપ્ત.

સર્વે પાત્રો.

કલ્યાણ.—(ઈંગ્રેજી રાહ)

સુર સન્નનો સુણુએ તમે, નિતીવાન જ્ઞાતા જાણી વિનવી-
એ અમે. ટક.

આજે તમે આવી અગતે આપ્યો છે આધાર,
નિત્યે પ્રત્યે આજની માફક કરશો ઉપકાર. સુર.

ભરપૂર આદર મંડળીએ માન્યો છે આભાર,
પોતાના ગણીને આપ પધાર્યા નિર્ધાર. સુર.

બૂદ્ધ ચૂક હોય તે ગાંધી કરશો સભા જન,
સેવક જાણી સર્વે ભાઈઓ કહેશે હેત વચન. સુર.

સત્ય સુબોધ વિનવે કરી અતિ આદરમાન.
અલ્પ બુદ્ધિ ગારી માટે ગાંધી કરે વિદ્વાન. સુર.

દ્રષ્ટી ગોચર જોતાં જે કાંઈ અપૂર્ણતા હોય,
પૂર્ણ કરવા ભાઈઓ ગારા જતાવશે સોય. સુર.

તન મન ધન પ્રિતી દાખવી રાખશો વહાલ,
ખેલ પૂર્ણ થયો હવે રજા લે આ બાળ. સુર.

સુકલ વટકે નરભેરામ પુરષોત્તમ છે નામ,
ઓતા જનની પ્રિતીને દેખી પામ્યો છું આરામ. સુર.

જાહેર ખબર.

આ ચોપડી ગ્રાંગ્રામાં રા. માસ્તર હવણલાલ ન-
ચુલાકને ત્યાંથી તથા હજવડમાં દવે મંગળજી મંદિરજી
પાસેથી તથા સત્યસુખોષ નારક મંદળીનો નવાં સુકામ
હાથ ત્યાંથી રોકડી કિમતે મળશે.

નરભિરામ પુરૂષોત્તમ.
મિત્રજર.

લી. કલ્યાણજી.
